

Spis treści

Od redaktorów 9

Część I

Zagadnienia wstępne – ekonomia rozwoju i mierniki jego oceny 13

1. Istota i zakres ekonomii rozwoju 15
 - 1.1. Podstawowe pojęcia i kategorie 15
 - 1.2. Strategia i polityka rozwoju 18
 - 1.3. Ekonomia rozwoju a gospodarka światowa 20
 - 1.4. Geneza i kierunki ewolucji ekonomii rozwoju. Odniesienia do dyscyplin pokrewnych 22
 2. Mierniki rozwoju i zacofania (niedorozwoju) 26
 - 2.1. Tradycyjne mierniki i wskaźniki oparte na systemie rachunków narodowych (SNA) 27
 - 2.2. Modyfikowane mierniki dobrobytu ekonomicznego (MEW, NNW) i miernik ekonomicznych aspektów dobrobytu (IEAW) 34
 - 2.3. Mierniki działalności gospodarczej uwzględniające aspekty ekologiczne (ISEW, SEENA) 37
 - 2.4. Inne mierniki rozwoju. Mierniki dobrobytu społecznego (metoda genewska UNDRIS, HDI). Wskaźniki rozwoju zrównoważonego 41
-

Część II

Teorie wzrostu gospodarczego 47

3. Klasyczne i neoklasyczne teorie wzrostu gospodarczego 49
 - 3.1. Klasyczne teorie wzrostu gospodarczego w ujęciu A. Smitha, D. Ricarda, T. Malthusa i K. Marksa 49
 - 3.2. Neoklasyczna teoria wzrostu 57
4. Keynesowskie i postkeynesowskie teorie wzrostu gospodarczego 68
 - 4.1. Model Harroda-Domara 68
 - 4.2. Koncepcje N. Kaldora oraz L. Pasinettiego 75
5. Inne wybrane teorie wzrostu 80
 - 5.1. Teoria endogenicznego wzrostu gospodarczego (TEWG) 80
 - 5.2. Koncepcja realnego cyklu koniunkturalnego 85
 - 5.3. Socjologiczne teorie wzrostu 92

Część III

Teorie rozwoju gospodarczego 97

- 6. Wczesne teorie rozwoju 99
 - 6.1. Poglądy F. Lista 100
 - 6.2. Koncepcja rozwoju kapitalizmu W. Sombarta 101
 - 6.3. Koncepcja powstania kapitalizmu M. Webera 103
 - 6.4. Instytucjonalna koncepcja rozwoju T. Veblena 104
- 7. Teorie rozwoju zorientowane na kraje wysoko rozwinięte 107
 - 7.1. J.K. Galbraith. Koncepcje społeczeństwa obfitości, siły przeciwważącej i nowego państwa przemysłowego 107
 - 7.2. Teoria stadialnego rozwoju W.W. Rostowa 111
 - 7.3. Teoria stagnacji sekularnej 119
 - 7.4. Teoria kapitalizmu ludowego 121
 - 7.5. Teoria społeczeństwa postindustrialnego D. Bella 122
- 8. Prekursorskie teorie rozwoju krajów zacofanych 128
 - 8.1. Teoria kumulatywnego uwarunkowania (G. Myrdal) 128
 - 8.2. „Zaklęty krąg ubóstwa” (R. Nurkse) 131
 - 8.3. Koncepcja „wielkiego pchnięcia” (P.N. Rosenstein-Rodan) 134
 - 8.4. R. Prebisch i istota strukturalizmu 136
 - 8.5. Model S.S. Kuzneta 141
 - 8.6. Koncepcja uzależnienia rozwoju peryferii od światowego systemu kapitalistycznego I. Wallersteina 144
- 9. Syntetyczne ujęcie współczesnych teorii wyjaśniających przyczyny zacofania krajów najsłabiej rozwiniętych 150
 - 9.1. Teorie rozwoju poprzez handel 150
 - 9.2. Teoria zależności 152
 - 9.3. Teoria zmian strukturalnych 159
- 10. Uniwersalne teorie rozwoju gospodarczego 162
 - 10.1. Teoria rozwoju gospodarczego J. Schumpetera 162
 - 10.2. Teoria wzrostu niezrównoważonego, koncepcja biegunów wzrostu (A.O. Hirschman, F. Perroux) 165
 - 10.3. Koncepcja rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*) 169
 - 10.4. Koncepcja optymalnego systemu gospodarczego i konwergencji J. Tinbergena 174

Część IV

Problemy nierówności rozwoju we współczesnej gospodarce światowej 181

- 11. Relacja: kraje rozwijające się – kraje rozwinięte w świetle teorii konwergencji 183

- 11.1. Zależność krajów peryferyjnych od centrum gospodarki światowej 183
- 11.2. Wpływ globalizacji na kraje rozwijające się 191
- 12. Przewycięzanie ubóstwa jako problem globalny.
Pułapka zadłużenia 196
- 12.1. Pojęcie ubóstwa 196
- 12.2. Pomiar ubóstwa 199
- 12.3. Kształtowanie się ubóstwa we współczesnym świecie 200
- 12.4. Przewycięzanie ubóstwa jako problem globalny 203
- 12.5. Pułapka zadłużenia i sposoby oddłużania 205
- 13. Koncepcje stabilizacji, programy i nowe paradygmaty rozwoju 207
- 13.1. Konsensus Waszyngtoński: oparcie trwałego rozwoju na teorii liberalizmu 207
- 13.2. Wzrost znaczenia rozwoju długookresowego, inwestycje w kapitał ludzki i społeczny, uwzględnianie uwarunkowań kulturowych 211
- 13.3. Koncepcja gospodarki opartej na wiedzy 220

Część V

Międzynarodowa polityka stymulowania rozwoju 225

- 14. Polityka globalnych organizacji i instytucji ekonomicznych 227
- 14.1. Międzynarodowy Fundusz Walutowy i jego programy dostosowań strukturalnych 227
- 14.2. Dochodowo-absorpcyjna oraz monetarystyczna koncepcja bilansu płatniczego 230
- 14.3. Krytyka polityki MFW i BŚ w kontekście konsekwencji Konsensusu Waszyngtońskiego dla sytuacji krajów rozwijających się 234
- 14.4. Planowane zmiany sposobu funkcjonowania MFW i BŚ 239
- 14.5. Polityka innych globalnych organizacji i instytucji ekonomicznych wobec krajów Trzeciego Świata 241
- 15. Międzynarodowe inicjatywy redukcji ubóstwa i wspierania rozwoju gospodarcze 246
- 15.1. Przewycięzanie ubóstwa według J. Sachsa 246
- 15.2. Geneza i ewolucja międzynarodowej współpracy rozwojowej 248
- 15.3. Programy redukcji długów państw najmniej rozwiniętych 253
- 16. Problematyka milenijnych celów rozwoju 258
- 16.1. Deklaracja Milenijna 258
- 16.2. Wdrażanie milenijnych celów rozwoju 260
- 16.3. Krajowe strategie rozwoju 262
- 16.4. Problemy finansowania i skuteczności realizacji celów milenijnych 264

Część VI

Programy rozwoju gospodarczego w wybranych krajach 269

- 17. Programy rozwoju społeczno-gospodarczego w Chinach 271
- 17.1. Przyczyny i rozwój reform w Chinach w latach 1978-2002 272
- 17.2. Gwałtowne przyspieszenie inwestycji i eksportu Chin w latach 2003-2006 oraz ich pozytywne i negatywne skutki 275
- 17.3. Sytuacja społeczno-gospodarcza Chin w 2007 roku 280
- 17.4. Programy rozwoju Chin z lat 2007-2009 282

- 18. Programy gospodarcze Brazylii i Argentyny 286
- 18.1. Plany rozwoju gospodarczego w Brazylii 286
- 18.2. Plany stabilizacyjne w Argentynie 296
- 18.3. Najważniejsze wnioski z programów stabilizacyjnych w Argentynie i Brazylii 307

- 19. Transformacja gospodarcza krajów Europy Środkowo-Wschodniej w kontekście instytucjonalnych uwarunkowań rozwoju 309
- 19.1. Znaczenie instytucjonalnych uwarunkowań rozwoju ekonomicznego 309
- 19.2. Upadek systemu socjalistycznego a proces transformacji gospodarczej ze szczególnym uwzględnieniem Polski 319

- 20. Strategia Lizbońska 336
- 20.1. Geneza i cele Strategii Lizbońskiej oraz ocena jej realizacji 336
- 20.2. Istota, kierunki działań oraz zasady realizacji Strategii Lizbońskiej 338

- Literatura 343
- Spis rysunków 357
- Spis tabel 358

Od redaktorów

Nauki ekonomiczne, w tym zwłaszcza wąsko rozumiana ekonomia (teoria ekonomii), od czasów swego wyodrębnienia się spośród innych nauk społecznych, co przypadło na XVIII w., szeroko podejmowały problematykę uwarunkowań, celów oraz instrumentów realizacji rozwoju gospodarczego czy społeczno-gospodarczego. W niektórych kierunkach w historii ekonomii – np. w szkole historycznej czy ekonomii instytucjonalnej – jest to wręcz centralny obszar zainteresowań. W pewnym sensie było to też zawsze odpowiedzią na potrzeby polityki gospodarczej, która w długim okresie potrzebuje swoistej „busoli”, jakiej nie jest w stanie dostarczyć zwłaszcza tradycyjnie rozumiana makroekonomia, zajmująca się głównie problemami krótko- i średniookresowej równowagi czy makroekonomicznej stabilizacji.

Poczynając od lat pięćdziesiątych-sześćdziesiątych XX w., w ekonomii obserwowaliśmy koncentrację uwagi raczej na kwestiach związanych ze wzrostem gospodarczym, z określaniem warunków maksymalizowania tempa i stabilności tego wzrostu, a więc na kategorii, która akcentuje wymiar ilościowy rozwoju społeczno-gospodarczego. Tymczasem, programując rozwój w dalszej perspektywie czasu, musimy brać pod uwagę czynniki społeczne, instytucjonalne czy nawet kulturowe, co jest domeną zainteresowań teorii rozwoju. Co więcej, realne doświadczenia wielu krajów pokazują, że w długim okresie te właśnie czynniki mogą zasadniczo różnicować tempo wzrostu w obrębie krajów nawet o bardzo zbliżonym systemie politycznym i gospodarczym. Dowodzi tego zwłaszcza nowa ekonomia instytucjonalna. Biorąc to wszystko pod uwagę, zasadne wydaje się zapoznanie słuchacza studiów ekonomicznych z głównymi nurtami (szkołami, kierunkami) w tak właśnie ogólnie rozumianej ekonomii rozwoju.

W prezentowanym podręczniku ekonomia rozwoju jest pojmowana przez autorów bardzo szeroko, to znaczy uwzględnia teorie i modele odnoszące się zarówno do krajów wysoko rozwiniętych, jak i do krajów rozwijających się. Ekonomia rozwoju w wąskim znaczeniu koncentruje się na tej ostatniej grupie państw i w ten sposób jest interpretowana w dostępnych w Polsce podręcznikach. Teorie rozwoju tych krajów w mniejszym lub w większym stopniu nawiązują czy (czasem nawet) wynikają z obecnych od dawna w myśli ekonomicznej koncepcji uogólniających realne doświadczenia najwyższej rozwiniętych krajów europejskiego kręgu kulturowego (obejmuje on również tzw. kraje nowego osadnictwa: Stany Zjednoczone, Kanada, Australia i Nowa Zelandia). Dlatego też, zdaniem autorów podręcznika, definicja powinna być interpretowana w szerszym kontekście przedmiotowym. Wiąże się to także z założoną przez redaktorów szeroką użytecznością dydaktyczną podręcznika, który może być wykorzystywany nie tylko w charakterze literatury podstawowej na zajęciach z ekonomii rozwoju, lecz także jako pozycja uzupełniająca dla innych przedmiotów na studiach wyższych.

Ze względu na umieszczenie głównych teorii wzrostu i rozwoju podręcznik będzie przydatny na zajęciach z makroekonomii, a dzięki uporządkowaniu tych teorii także w kontekście ich ewolucji, przy uwzględnieniu najważniejszych twórców i nurtów ekonomii, może być stosowany również na zajęciach historii myśli ekonomicznej. Biorąc pod uwagę zawarty w podręczniku opis teoretycznych podstaw konstruowania polityki rozwojowej, a także charakterystykę strategii gospodarczych wybranych krajów czy istotne informacje dotyczące mierników rozwoju, może być on także pomocny w zgłębianiu polityki ekonomicznej. Podręcznik obejmuje opis ewolucji i obecnego kształtu międzynarodowej polityki rozwoju z uwzględnieniem funkcjonowania światowych organizacji gospodarczych i w tym aspekcie może odgrywać również rolę literatury uzupełniającej do przedmiotu międzynarodowych stosunków gospodarczych i ekonomii międzynarodowej.

Dla przekazu redaktorzy zrezygnowali z umieszczenia w treści podręcznika charakterystyki sytuacji społeczno-gospodarczej państw zacofanych, a także zagadnień szczegółowo opisujących czynniki i uwarunkowania ich rozwoju. Są one omówione w dostępnych na polskim rynku podręcznikach, np. R. Piaseckiego czy S. Miklaszewskiego. Dlatego autorzy niniejszej książki postanowili skupić się z jednej strony na teorii rozwoju, a z drugiej na polityce rozwoju, zarówno w skali globalnej, jak i makroekonomicznej.

Podręcznik składa się z sześciu części, podzielonych następnie na rozdziały (dwadzieścia). W pierwszej części wyjaśnione są podstawowe pojęcia oraz sposoby pomiaru procesów rozwojowych. Druga obejmuje teorie wzrostu w podziale według dwóch naczelnych nurtów ekonomii – teorii klasycznych/neoklasycznych i teorii keynesowskich/postkeynesowskich. Oba kierunki istotnie wpłynęły na ukształtowanie wielu koncepcji rozwojowych. W części trzeciej skoncentrowano się na teoriach rozwoju, z jednej strony ujmując ich ewolucję, a z drugiej prezentując je według podziału tematycznego. Uwzględniono tu początki ich powstania w ramach szkoły historycznej i ekonomii instytucjonalnej, teorie rozwoju państw wysoko rozwiniętych oraz teorie zorientowane na kraje zacofane w rozgraniczeniu na koncepcje prekursorskie (ujęte według dokonań najważniejszych twórców) i syntetyczną charakterystykę głównych teorii współczesnych. W osobnym rozdziale omówiono teorie, które trudno przypisać do poszczególnych grup państw, istotne jednak dla przyszłości całej gospodarki światowej i przemian systemu kapitalistycznego. Część czwarta stanowi próbę zidentyfikowania najważniejszych uwarunkowań rosnących nierówności gospodarczych współczesnego świata oraz przedstawienia nowych paradygmatów i koncepcji rozwoju, zarówno ściśle adresowanych do krajów zacofanych (Konsensus Waszyngtoński), jak i takich, które mają charakter uniwersalny i są silnie obecne w polityce krajów wysoko rozwiniętych (znaczenie kapitału intelektualnego czy społecznego). Część piąta prezentuje genezę, ewolucję i obecną postać międzynarodowej polityki rozwoju, z uwzględnieniem oceny i uwarunkowań jej skuteczności. W części szóstej przedstawiono programy rozwoju i sposób ich realizacji w wybranych państwach. Ujęto w niej

Chiny jako gospodarke o szczególnym znaczeniu w skali globalnej i jednocześnie kraj prowadzący specyficzną, odmienną od innych mocarstw politykę gospodarczą. Opisano także przebieg procesów rozwojowych innej mocno zyskującej na znaczeniu gospodarki – Brazylii, a także sąsiadującej z nią Argentyny, która jest przykładem tego, jak błędna polityka wewnętrzna przy udziale światowych organizacji gospodarczych może doprowadzić dobrze prosperujący kraj do upadku gospodarczego. Ze względu na ważną rolę, jaką w grupie państw rozwijających się odgrywają kraje Europy Środkowo-Wschodniej, opisano także przebieg procesu transformacji na przykładzie Polski, co stanowi temat, z którym – zdaniem redaktorów – studenci powinni zostać zaznajomieni. W ostatnim rozdziale omówiono Strategię Lizbońską jako próbę realizacji koncepcji rozwoju krajów wysoko rozwiniętych. Autorzy w sposób świadomy pominęli szczegółowy opis tzw. modeli gospodarki światowej (np. opracowanych jako raporty dla Klubu Rzymskiego) ze względu na ich „wyspecjalizowany” charakter. Na ogół koncentrują się one na problematyce barier wzrostu i rozwoju gospodarczego w skali świata i nie zawierają bezpośrednich rekomendacji czy odniesień do polityki rozwoju. Niemniej jednak w niektórych fragmentach podręcznika zawarto odniesienia do kilku modeli gospodarki globalnej (np. przy charakterystyce twórczości J. Tinbergena).

Wyrażamy nadzieję, że zaprezentowany podręcznik spotka się z żywym zainteresowaniem studentów i pracowników Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, a także innych uczelni i wydziałów, na których prowadzone są studia w zakresie ekonomii, stosunków międzynarodowych oraz międzynarodowych stosunków gospodarczych. Zdając sobie sprawę z możliwych niedoskonałości naszego opracowania, będziemy też wdzięczni za wszelkie uwagi i sugestie, które pozwolą nam go udoskonalić w ewentualnych kolejnych wydaniach.

Bogusław Fiedor, Karol Kociszewski